

Jogi melléklet

Globális kartellek a versenyjogok hálóján kívül – I.

Az OPEC működése

SÜKÖSD PÉTER

A büntetőjog területén született törvénymódosítások kapcsán az állandó érv, amely az egyes büntető és szabálysértési szankciók súlyosbítása ellen szól, hogy azok szigorítása egyrészt nem jelent az elkövetők számára feltétlenül visszatartó erőt, másrészt pedig minden szankció csak akkor lehet hatékony, ha azokat következetesen alkalmazzák. Ennek alapján megoldásként a szankciók szigorítása helyett általában az eljárás elkerülhetetlenségét, a következetes és elkerülhetetlen jogalkalmazást hozzák fel példaként, ugyanis hiába lesz súlyosabb a büntetés akkor, ha az adott tényállást a jogalkalmazó szervek nem alkalmazzák. Ha a fenti dilemmát nézzük, akkor megállapítható, hogy napjainkban az egyes országok versenyhatóságai, sőt az Európai Közösségek Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) is hasonló problémával küzd.

2006. június 28-án például a Bizottság új bírságkiszabási iránymutatást¹ fogadott el a közösségi versenyszabályokat megszegő vállalatok megbüntetésére. Ennek oka, hogy az 1998 óta érvényben lévő eddigi iránymutatáshoz képest növelni akarták a versenyjogi bírságok speciális (az érintett vállalkozásokat szankcionálva) és általános (más vállalatokat is elriasztva az [EK-Szerződés a továbbiakban: EKSz.] 81. és 82. cikkével ellentétes magatartástól) elrettentő hatását.² A Bizottság is belátta ugyanakkor, hogy mindezek a változtatások semmit sem érnek, ha azokat nem követi egy, az eddiginél hatékonyabb versenyjogi jogalkalmazás. Ezt a célt szolgálta a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló Bizottsági közlemény,³ amely azt a keretet volt hivatott létrehozni, amellyel

¹ Iránymutatás az 1/2003/EK rendelet 23. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírságok megállapításáról [HL C 210., 2006.09.01., 2–5. o.]

² Ibid 4. bekezdés.

³ Bizottsági közlemény a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről [HL C 298, 2006.08.12., 17–22. o.]

Sükösd Péter, a Gazdasági Versenyhivatal vizsgáló tanácsosa; a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Nemzetközi és Európajogi Szekcióján PhD-hallgató.

jutalmazni lehet a Bizottság vizsgálatai során együttműködő olyan vállalkozásokat, amelyek az Európai Közösséget (a továbbiakban: Közösség) érintő titkos kartellben vesznek vagy vettek részt. A titkos kartelleket ugyanis – jellegükből fakadóan – gyakran nehéz felderíteni, és vizsgálatot folytatni ellenük a hozzájuk tartozó vállalatok vagy egyének együttműködése nélkül. Ezért a Bizottság úgy vélte, hogy a Közösség érdekében áll, hogy jutalmazza azokat a vállalatokat, amelyek részesei az ilyen típusú illegális tevékenységeknek, de készek véget vetni részvételüknek és együttműködni a Bizottság vizsgálatai során, függetlenül a kartellben részt vevő többi vállalkozástól. Itt már tehát explicite megjelenik az imént – a büntető és szabálysértési szankciók súlyosbítása kapcsán – felhozott érv, miszerint „a fogyasztók és az állampolgárok titkos kartellek felderítésének és megbüntetésének biztosításához fűződő érdeke nagyobb, mint az azoknak a vállalkozásoknak a megbírságolásához fűződő érdek, amelyek lehetővé teszik a Bizottságnak az efféle gyakorlatok felderítését és megtiltását”.⁴

Van azonban még egy terület, amely gyengíti a versenyben részt vevő vállalatok és magánszemélyek felé közvetítendő elkerülhetetlen versenyjogi jogalkalmazás üzenetét. Ez pedig a globálisan – mindeddig büntetlenül – működő kartellek léte, amelyek bár nyíltan kartelltevékenységet folytatnak, mégis kicsúsztak eddig a versenyhatóságok hálójából.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: K21. – Antitrust Law.

1. Az Olajexportáló Országok Nemzetközi Szervezete (OPEC)

Már az Olajexportáló Országok Nemzetközi Szervezete (Organization of the Petroleum Exporting Countries, a továbbiakban: OPEC) megalapítása előtt létezett egy, a főbb multinacionális olajvállalatok közötti megállapodás,⁵ amely mind a kőolaj feltárása, mind kitermelésének teljes folyamata felett ellenőrzést gyakorolt. Az OPEC megalakulása ugyanakkor egy új korszak kezdetét fémjelezte, melyben immár teljesen az olajtermelő országok rendelkeztek természetes erőforrásaik felett.⁶

⁴ Ibid 3. bekezdés.

⁵ Ezt a vállalati csoportot rendszerint a „hét testvér” vagy a „nemzetközi olajkartell” jelzőkkel illették, és az eredetileg a következő vállalatokat tömörítette: 1. Standard Oil of New Jersey, 2. Royal Dutch Shell, 3. Anglo-Persian Oil Company, 4. Standard Oil Co. of New York, 5. Standard Oil of California, 6. Gulf Oil, 7. Texaco. Ez a kartell ugyanakkor olyan erős volt, hogy még az olajtermelő országoknak is ők határozták meg a kőolaj árát, emellett meg tudták szabni ezen országok részesedését a saját természetes erőforrásaikból származó jövedelemből.

A 2007. március 11-én megjelent Financial Times azonban egy új ún. „hét testvér” csoportot azonosított, melynek tagjai a leginkább befolyásos és főleg állami tulajdonban álló olaj- és gázvállalatok voltak, az OECD-n kívüli országokból. Ezek a vállalatok a következők: 1. Saudi Aramco (Szaúd-Arábia), 2. JSC Gazprom (Oroszország), 3. CNPC (Kína), 4. NIOC (Irán), 5. PDVSA (Venezuela), 6. Petrobras (Brazília), 7. Petronas (Malajzia).

⁶ Adenike O. Esan, *The Legality of OPEC under US Antitrust Law and EC Competition Law*, 4–5. o. http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/car8_article11.pdf (2009. február 27.).

Az OPEC egy államközi együttműködéssel létrejött nemzetközi szervezet, melyet az Egyesült Nemzetek Szervezetének Titkársága 1962. november 6-án jegyzett be (lásd az erre vonatkozó, 6363. számú ENSZ-határozatot⁷), ezzel elismerve annak nemzetközi jogalanyiságát. A szervezet székhelye működésének első öt évében Svájcban, Genf városában, majd 1965. szeptember 1-jétől Bécsben található.

Az OPEC – mint állandó struktúrával, szervekkel, intézményekkel és nemzetközi jogalanyisággal rendelkező zárt nemzetközi szervezet – nem törekszik univerzális tagságra, a tagfelvételt szigorú feltételekhez köti.

Emellett tagságnak három típusát különbözteti meg: az alapító, teljes jogú és társult tagokat. Alapító tagjai azok az országok, amelyek részt vettek az első Bagdadi Konferenciáján és aláírták az alapító okiratot. Teljes jogú tagjai azok az országok, amelyek jelentkezését a Miniszterek Tanácsának⁸ háromnegyedes többsége elfogadta azzal a kitételrel, hogy az összes alapító tag részt vett a szavazáson. A jelentkezés feltételeinek egyik alapvető kritériuma, hogy a tagjelölt nettó nyersolajexportőr legyen, és „alapvető érdekazonosság” fűzze a tagországokhoz. Az OPEC előírásai szerint ugyanakkor az a nettó nyersolajexportőr ország, amely nem teljesíti a teljes jogú tagság feltételeit, csak társult tagként vehet részt az OPEC munkájában. A társult tagok meghívás alapján vehetnek részt az üléseken és egyéb értekezleteken, de nem szavazhatnak. Használhatják ugyanakkor az OPEC Titkárságának⁹ szolgáltatásait és létesítményeit, csakúgy, mint minden egyéb teljes jogú tag.

Ami az OPEC alapító, teljes jogú és társult tagországainak sorát illeti, azt öt ország – Irak, Irán, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela – alapították az 1960. szeptember 10-től 14-ig tartott Bagdadi Konferencián, melyhez a későbbiek folyamán

⁷ A 6363. számú Megállapodás az Olajexportáló Országok Nemzetközi Szervezete (OPEC) létrehozásáról, Egyesült Nemzetek Szervezete, Treaty Series 1962., 248–252. o.

http://untreaty.un.org/unts/1_60000/13/15/00024738.pdf (2009. február 27.).

⁸ Ez a szervezet legfőbb döntéshozó szerve. A Minisztertanács a tagországok delegátusaiból tevődik össze, akiknek vezetői általában a tagok olaj-, bányászat- és energiaszektorokért felelős miniszterei. Az elnököt a Tanács előzetes ülésén választják meg, és megtarthatja a tisztségét a következő összejövetelig. A rendes ülések évente kétszer, márciusban és szeptemberben vannak, de rendkívüli esetekben a konferencia bármikor összehívható. A felmerülő kérdésekben az egy tag egy szavazat módszerével szavaznak, majd egyhangú egyetértés alapján döntenek. A határozatképességhez a tagországok háromnegyedének a jelenléte szükséges. Ez a tanács felelős az általános irányvonal kidolgozásáért és a megvalósítás megfelelő eszközeinek a meghatározásáért. Dönt ugyanakkor a csatlakozni kívánó országok felvételi kérelméről, jóváhagyja az igazgatótanácsi tagok kinevezését, illetve megválasztja annak elnökét. A Miniszterek Tanácsa utasítja az Igazgatótanácsot riportok és ajánlások előterjesztésére a szervezetet érintő kérdésekben, dönt továbbá a költségvetésről, amelyet szintén az Igazgatótanács nyújt be.

⁹ Állandó szerv, amely eredetileg Genfben lett megalakítva 1961-ben, 1965 áprilisában azonban a Miniszterek Tanácsának 8. rendkívüli ülésén határozták el, hogy áthelyezik a székhelyét Bécsbe. A Titkárság főtitkárát – szigorú személyi feltételekhez kötve – a Miniszterek Tanácsa választja három évre. Ha a Tanács mégsem tudna egyhangúan dönteni a főtitkár személyében, akkor kétéves rotációs választási módszer érvényesül, a szigorú személyi feltételek figyelembevételével. A főtitkár foglalkozik a szervezetet érintő mindennapi ügyekkel az Igazgatótanács utasításai alapján. A főtitkár feladatait segítik a Titkárság különféle osztályai: a főtitkári hivatal, mely adminisztratív segítséget nyújt a főtitkárnak, előkészíti a protokolláris gyűléseket a különféle kormányokkal, szervezetekkel és delegációkkal, valamint végrehajtja a főtitkár által kijelölt feladatokat. Emellett található a kutatási részleg, amely folyamatosan elemzi a nemzetközi olajipar gazdasági és pénzügyi vonatkozásait.

még kilenc ország csatlakozott: Katar (1961-ben), Indonézia (1962-ben), Líbia (1962-ben), az Egyesült Arab Emírátságok (1967-ben), Algéria (1969-ben), Nigéria (1971-ben), Ecuador (teljes jogú tagként 1973-tól 1992 decemberéig, amikor felfüggesztette a tagságát, amelyet újonnan 2007 októberében állított vissza), Angola (2007-ben), illetve Gabon (társult tagként 1975-től 1994-ig).

Ami az OPEC nemzetközi szervezeteken belül elfoglalt helyét illeti, az egy államközi együttműködéssel létrejött, zárt jellegű nemzetközi szervezet, mely nem a földrajzi (ilyenek a regionális szervezetek, mint például az Amerikai Államok Szervezete), egyéb sajátos funkciók (ilyenek a partikuláris szervezetek, mint a NATO), hanem egy közös érdek mentén szerveződött (ebbe a csoportba tartozik még például a Duna Bizottság is, melynél a közös érdek a vízhasznosítás megoldása).

Az OPEC fő célkitűzései¹⁰ a következők:

- koordinálni és egységesíteni a tagországok olajpolitikáját és meghatározni a legjobb eszközöket egyéni és kollektív érdekeik védelmében,
- a nemzetközi olajpiac árainak stabilizálásához vezető eszközök felkutatása a felesleges és ártalmas áringadozások kiküszöbölésének szem előtt tartásával,
- minden esetben – a termelő országok érdekeinek, valamint az azoknak biztosítandó állandó bevétel figyelembevételével – a hatékony, gazdaságos és állandó olajellátás biztosítása az importáló országok számára, ezáltal tisztességes bevétel eredményezve az olajiparba befektetőknek.

Mindezekből tehát összességében megállapítható, hogy az OPEC egy kormányközi együttműködéssel létrejött, speciális zárt szervezet.¹¹

1.1. Az OPEC-kartell működésének lényege és következményei

Az OPEC működése során annak tagországai a különböző üléseiken folyamatosan és mesterségesen emelték a kőolaj árát azért, hogy egy olyan kvótarendszert alakítottak ki, amelyben ők határozzák meg azt a mennyiséget, amelyet az olajimportáló országok rendelkezésére bocsátanak.

A szervezet termelése emellett az ún. „hintapolitikán” alapul: azt mindig a várható világgazdasági kereslet és a szervezeten kívüli országok kínálata közötti különbséghez igazítják.¹² Az OPEC végső összes kitermelési szintjét ugyanakkor a tagországok – állami tulajdonú vállalatoknál meglévő – szabad kapacitásait változtatva igazítják a keresleti-kínálati viszonyokhoz. Szabad kapacitásokkal a kis lélekszámú, nagy olaj- és pénzügyi tartalékú, mérsékelt olajpolitikát folytató orszá-

¹⁰ Lásd az OPEC statútumának 2. cikkét, melynek eredeti szövegét az 1961. januári Caracasban tartott konferencián hagyták jóvá. <http://www.opec.org/library/opec%20statute/pdf/os.pdf> (2009. február 27.).

¹¹ Blahó András–Prandler Árpád, *Nemzetközi Szervezetek és Intézmények*, Aula Kiadó, Budapest, 2005, 64–66. o.

¹² Együttműködés vagy verseny? (2003/12 – Határesetek), *Cégvezetés*, XI. évfolyam 12. szám, <http://cegvezetes.cegnet.hu/2003/12/egyuttmukodes-vagy-verseny> (2009. február 27.).

gok – ilyenek például Szaúd-Arábia, Kuvait, Katar és az Egyesült Arab Emírátságok – rendelkeznek, mely révén azok pozíciói erősebbek a szervezeten belül.

Az OPEC fenti árpolitikájának eredményeképpen a kőolaj árát több lépcsőben 1971–72-ben a másfélszeresére, majd 1973–74-ben 3,6-szeresére emelte, melynek köszönhetően a tagországok kétséggel jelentősen több bevételre tettek szert az olajból, mint korábban. Ezt az is lehetővé tette, hogy 1964 és 1973 között a világ kőolajtermelése és felhasználása lényegében megduplázódott, a kitermelés és az ismert készletek pedig egyre inkább a Perzsa-öböl menti államokban koncentráálódtak. Míg 1964-ben még csak a világtermelés 42%-át adták az OPEC tagjai, 1973-ban már az 52%-át, melynek következtében a kétszeresére nőtt világtermelésen belül az OPEC tagjai két és félszeresére tudták növelni a termelésüket.

Ezt követően az 1980-as években Irán¹³ és Irak¹⁴ kőolaj kitermelésének kiesése túlkeresletessé változtatta az olaj világpiacát, melyek lehetővé tették, hogy az OPEC a kőolaj árát másodszor is jelentősen, robbanásszerűen az 1978-as ár háromszorosára emelje. Kétséggel állítható, hogy ez az időszak jelentette az OPEC működésének virágkorát.

1979 és 1982 között azonban a kőolajfogyasztás évente kb. 5%-kal csökkent, és a kínálati oldal is jelentősen átalakult. Emellett a tartósan magas ár ekkor már nemcsak az alacsony kitermelési költségű OPEC-országok számára tette gazdaságossá a kitermelést, hanem olyan szervezeten kívüli államok számára is, ahol a nyersolaj viszonylag magas költségekkel hozható csak felszínre.¹⁵ Mindez összességében a kartell piaci részesedésének csökkenésével járt együtt.

A fenti folyamatok következtében az OPEC monopolpozíciója jelentősen megrendült, részesedése abszolút és relatív értékben is csökkent.¹⁶ A fentiek eredményeképpen 1995-re a kőolaj világpiacán az exportőrök közötti részesedése 58%-ra, majd 1999-re 42%-ra olvadt, és részesedésének csökkenése azóta is tart.

Az OPEC csökkenő piaci részesedése ugyanakkor már nem teszi lehetővé, hogy ármeghatározóként viselkedjen a piacon. Ezt csak tetézi az is, hogy a legújabb hírek szerint Indonézia is az OPEC-ből történő kivonulását¹⁷ tervezi, mely lépésre az készítette, hogy az utóbbi években folyamatosan csökkenő – jelenleg napi 860 ezer

¹³ 1979-ben az olajmunkások sztrájkjával kezdődött iráni iszlám forradalom miatt Irán napi kőolajtermelése a negyedére zuhant vissza, amely az OPEC összes termelésének több mint 12%-a volt.

¹⁴ 1980-ban kitört iraki–iráni háború miatt Irak termelésének nagy része is kiesett, amit akkor nem lehetett azonnal más országokból pótolni.

¹⁵ A hetvenes években az OPEC jelenlegi tagjain kívül csak néhány ország számított nettó olajexportőrnek: az akkori Szovjetunió, Omán, Brunei, Angola, Szíria és Bolívia. Az olajárrobbanás hatására azonban a nyolcvanas évek közepére már Nagy-Britannia, Norvégia, Mexikó, Malajzia és Brazília is számottevő kivitelű lett. 1979 és 1982 között Mexikó, Nagy-Britannia és Norvégia összesen napi 2 millió hordóval, a világ termelésének 3%-ával növelte termelését, ami az utóbbi kettő esetében a következő években még tovább folytatódott. A független termelők kínálatának növekedése a világpiacra túlkínálatot eredményezett, mely a kőolaj árának eséséhez vezetett.

¹⁶ A csúcson, 1977-ben a szervezet napi 31,7 millió hordó nyersolajat (a világtermelés 51%-át) termelt, 1995-ben már csak 26 millió hordót a 65,7 milliós világtermelésből (40%).

¹⁷ Lásd a Világgazdaság erre vonatkozó, 2008. május 29-i számát <http://www.vilaggazdasag.hu/index.php?apps=cikk&cikk=224496> (2009. február 27.).

hordós – kitermelése már a belföldi felhasználását sem fedezi, így az ország egyre inkább behozatalra szorul. A drága olajimport miatt a kormány felfüggesztette az üzemanyag szubvencióját, mely belpolitikai feszültségeket váltott ki. A kilépési nyilatkozatában a kormány ugyanakkor utalt arra, hogy jelentősebb készletek felbukkanása esetén az ország visszatérne a szervezetbe.

A legújabb fejlemény, amely az OPEC erőteljes gyengülését mutatja, hogy Alekszej Miller, a Gazprom¹⁸ igazgatósági elnöke az orosz Itogi (Egyenleg) című orosz lapnak¹⁹ meglebegtette egy kulcsfontosságú olajtermelő országokból álló, ún. „OPEC-2” csoport létrehozatalának lehetőségét, mely sokkal erősebben befolyásolhatná az olajárakat, kevesebb országot tömörítene, és sokkal rugalmasabb lenne, mint a mostani szervezet. Szavai azért is elgondolkodtatóak, mivel tavaly Oroszországban hozták a felszínre a világon termelt olaj 12%-át, vagyis Oroszország az OPEC-en kívüli legnagyobb olajtermelő.

2. Az OPEC működésének versenyjogi besorolása

A kartellek olyan megállapodások és/vagy összehangolt magatartások két vagy több versenytárs között, amelyek célja, hogy koordinálják a versennyel kapcsolatos magatartásukat a piacon és/vagy befolyásolják a versenyre vonatkozó paramétereket olyan tevékenységeken keresztül, mint a vételi vagy eladási árak rögzítése vagy egyéb kereskedelmi feltételek, a termelési vagy értékesítési kvóták felosztása, a piac felosztása, beleértve az ajánlattételben való összejátszást, az import- vagy exportkorlátozásokat és/vagy más versenytársak elleni versenyellenes cselekedeteket.²⁰

Egy más meghatározás szerint a kartell egy adott termék vállalatainak vagy fogyasztóinak társulása, amely abból a célból jött létre, hogy manipulálja a termék árait az adott piacon.²¹ A kartellek számos módon befolyásolhatják az árakat,

¹⁸ A Gazprom (hivatalos orosz neve: Открытое Акционерное Общество Газпром) egy nyilvánosan működő részvénytársaság, melyet 1989-ben alapítottak, székhelye Moszkvában, Oroszországban van. A Gazprom a legnagyobb orosz vállalat, a világon ugyanakkor a harmadik. Emellett a világ legnagyobb földgáztermelője, amely az orosz földgáztermelés körülbelül 93%-át adja, valamint 28800 km³ tartalékkal rendelkezik. A társaság hivatalos honlapja: <http://www.gazprom.com> (2009. február 27.).

¹⁹ A lap hivatalos honlapja: <http://www.itogi.ru> (2009. február 27.).

²⁰ Lásd lj. 3., 1. bekezdés.

²¹ Lásd ezzel kapcsolatban Heinrich Kronstein, *The Law of International Cartels* (Ithaca, Cornell University Press, 1973) című művét, amely úgy definiálta a kartellt, mint „önálló felek gazdasági döntéseinek beleegyezésükön alapuló koordinációját, amely (egy adott piac) szabályozását eredményezi”. Lásd még Sidney Weintraub, *The Example of OPEC and the Possibility of Other Producer Cartels* (24 AM. U. L., 1975., 1097., 1103. o.) című művét, amely szerint egy kartell feltételezi azt, hogy az adott feltételek hatékonyan manipulálják a piacot, beleértve a kartellen kívüli termelők keresletének, kínálatának alacsony árugalmasságát. Lásd még Jack Hirshleifer, *Price Theory and Applications* (Cambridge University Press, 4. kiadás, 1988, 251. o.) című művét, amely úgy határozza meg a kartellt, mint egy termelők közötti megállapodást, melynek célja, hogy a termelés szintjének csökkentése mellett a versenyszint felett tartsa az árakat.

a leghatékonyabb módja ennek, ha a termelők összehangolják termelésüket annak érdekében, hogy a meglévő kereslet mellett csökkentsék együttes kínálatukat.²²

Ami a megvalósuló együttműködésekkel, annak formájával kapcsolatban az EKSz. 81. cikke a vállalkozások közötti megállapodásokat, az egyeztetett, összehangolt üzleti magatartást és a vállalkozások társulásainak döntéseit említi. A gyakorlatban ez a három kategória sokszor átfedi egymást, amennyiben a versenyellenes együttműködés tartalmilag fennáll, a forma pontos meghatározása másodlagos szemponttá lesz.

Az OPEC tulajdonképpen egy „kormányok közötti kooperáció annak érdekében, hogy – az árak, valamint a kínálat szabályozása révén – ellenőrzést gyakoroljanak az iparuk felett”.²³

A szervezet fentebb részletezett, a kőolaj árát és mennyiségét előre rögzítő magatartása tehát a horizontális versenykorlátozások körén belül tisztán versenykorlátozó megállapodásnak tekinthető, mely alatt meglehetősen tág kategóriát kell érteni. Nem szükséges ugyanis, hogy jogilag kötelező erejű szerződés jöjjön létre a tagországok között, és az sem feltétel a megállapodásként való értékeléshez, hogy írásbeli vagy megfelelő alakiságokkal rendelkező legyen az együttműködés rögzítése.

Egy versenyellenes megállapodásban részes vállalkozást ugyanakkor a közöségi és a magyar versenyjog – a lehetséges versenykorlátozó hatásokra tekintettel – akkor is szankcionál, ha az adott résztvevő a megállapodást megszegve eltér a követhető magatartástól, vagy ha csak periférikus tagja egy kartellnek, illetve ha a megállapodás nem minden elemének meghatározásában vett részt. A versenyjogban használatos megállapodás kategória tehát a szerződési jogtól elkülönülő, az alakiságokat, a formát, a keletkezési körülményeket illetően tág felfogásban értendő, önálló versenyjogi jelentéssel bíró jogintézmény. Amennyiben egy versenykorlátozó célú vagy hatású akaratrögzítés közvetetten is megállapítható, az valószínűleg befér a megállapodás címszó alatt értendő körébe, legyen bármilyen formájú, alakiságú, elnevezésű a cselekvés.

A fentebb részletezett versenykorlátozó megállapodás fogalomkörén belül az OPEC-megállapodások horizontális (versenytársak közötti) megállapodásnak számítanak, mely kapcsolatok egyik tipikus esete – többek között – az értékesítési vagy beszerzési árak rögzítése (akárcsak az irányadó árszint, árkalkulációs tényezők rögzítése is idetartozik), az üzleti feltételek összehangolása, a verseny szempontjából értékes információk kicserélése, valamint a piaci szereplést és lehetőségek kihasználását visszafogó korlátozások.

²² Lásd ezzel kapcsolatban Jamie R. Marquez, *Oil Price Effects and OPEC's Pricing Policy: An Optimal Control Approach* (Lexington, MA: Lexington Book, 1984) című művét, amely azt feltételezte, hogy a kőolaj árának növekedése a termelő országok részéről a keresleti és kínálati oldalból egyaránt fakad.

²³ Lásd Loring Allen, *OPEC Oil* (Cambridge, Mass.: Oelgeschlager, Gunn and Hain, 1979., 126. o.) című művét, amelyben a szerző kifejtette, hogy az OPEC mindig arra használta erejét, hogy jelentős mértékben ellenőrzése alatt tartsa a világ olajpiacát.

Ezen általános tilalom mellett a beszerzési vagy eladási árak, illetve bármely egyéb üzleti feltétel rögzítése, a termelés, az értékesítés korlátozása vagy ellenőrzése általában egyfajta „különös tilalomként” vannak nevesítve. Ezen tilalom alá eső megállapodások automatikusan semmisék, azaz a bíróságok előtt a felek a megállapodást sem egymással szemben, sem pedig harmadik felekkel szemben nem érvényesíthetik.

Jelen esetben tehát elvileg *per se* tilos az ár közvetlen vagy közvetett meghatározása, azaz versenyjogi szempontból közömbös az áremelés egyébkénti szükségessége.

2.1. Az OPEC működése az amerikai antitröszt szabályok tükrében

Az Egyesült Államokban (a továbbiakban: USA) 1890-ben megjelenő Sherman Antitrust Act²⁴ (a továbbiakban: Sherman Act) fontos fordulópont volt a versenyjog történetében, ebből sok mindent átvett az európai versenyjog is. Az széles körű tilalmat tartalmazott a tagországokkal és külföldi országokkal való kereskedelemben előforduló esetleges előre egyeztetett korlátozó magatartásokkal és monopóliumokkal szemben. Emellett az 1914-es Clayton Antitrust Act²⁵ (a továbbiakban: Clayton Act) – amely a részvények szerzésével történő fúziókat tiltotta – tekinthető az USA trösztellenes joga másik alaptörvényének.

A Sherman Act 1. cikkében kimondja minden olyan szerződés érvénytelenségét, amely a kereskedelem korlátozására vezetett, a 2. cikkében pedig azt, hogy a monopolizációt, annak kísérletét, illetve az arra irányuló összeesküvést, valamint szövetkezést jelentős bírsággal, illetve bebörtönzéssel kell büntetni.

A fentiek alapján az OPEC horizontális áregyeztető, árdiszkriminációs, illetve a kibocsátási mennyiséget ennek érdekében korlátozó tevékenysége elvileg sérti a Sherman Act 1. cikkét.

Az USA Legfelsőbb Bírósága a Northern Pacific Railway-ügyben²⁶ *per se* megközelítést²⁷ alkalmazott a felek árrögzítő magatartásának megítélésékor, mivel

²⁴ Sherman Antitrust Act, 15 U.S.C. §§ 1-7

<http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=51&page=transcript> (2009. február 27.).

²⁵ Clayton Antitrust Act, 15 U.S.C. §§ 12-27

http://www4.law.cornell.edu/uscode/html/uscode15/usc_sup_01_15_10_1.html (2009. február 27.).

²⁶ Az USA Legfelsőbb Bíróságának a Northern Pacific Railway Co. kontra Egyesült Államok (ügyszám: 316 U.S. 346) ügyben 1942. május 25-én hozott ítélete,

<http://supreme.justia.com/us/316/346> (2009. február 27.).

²⁷ A *per se* megközelítéssel kapcsolatban az USA Legfelsőbb Bírósága az Egyesült Államok kontra Socony-Vacuum Oil Co., Inc. (ügyszám: 310 U.S. 150) 1940. május 6-án hozott ítéletében kimondta, hogy „amikor a bíróság úgy látja, hogy egy magatartás *per se* törvénytelen, akkor ebből következően azt minden, a magatartást esetleg alátámasztó indítékokra vonatkozó további elemzés nélkül törvénytelennek kell tekinteni” (223. bekezdés). Ezzel kapcsolatban az USA 3. Kerületi Fellebbviteli Bírósága a Sitkin Smelting & Refining Co. kontra FMC Corp. (1978. április 13., ügyszám: 575 F.2d 440) ügyben úgy találta, hogy „az antitröszt jogsértések *per se* kategóriája olyan megállapodásoknak van fenntartva, amelyek a versenyre gyakorolt káros hatásuk miatt eleve túlzottak és ebből következően azokat törvénytelennek kell tekinteni anélkül, hogy a kár pontos mértékére vonatkozóan további vizsgálatokba bocsátkoznának, illetve az esetleges mentségeket megvizsgálják” (34. bekezdés).

álláspontja szerint azok olyannyira ártalmasak, hogy azok megítélésekor semmiféle további vizsgálat nem szükséges.

Az amerikai jogalkalmazók ezt a csapásirányt folytatták számos olyan kartell megítélése során, ahol árrögzítés esete forgott fenn. Erre egyik markáns példaként szolgálhatnak az Egyesült Államok kontra Trenton Potteries Co.²⁸ és az Egyesült Államok kontra Socony Vacuum Oil Co.²⁹ ügyek. A fentiekén túl ugyanakkor számos, az árrögzítés szigorú megtorlását jelképező ügyet találhatunk még az USA esetjogában.³⁰

A kérdés mindezek után csak az, hogyha ennyire egyértelmű az OPEC magatartásának jogi besorolása, mi volt a versenyjogi eljárások lefolytatásának, a megállapított jogsértések miatt kivetett bírságok, illetve börtönbüntetések kiszabásának az akadálya eddig.

A fenti kételyt csak tovább növeli a Pfizer Inc. kontra India Kormányügyben³¹ az USA Legfelsőbb Bírósága által hozott ítélet, melyben kimondta, hogy az idegen államok kormányai a Sherman- és a Clayton Act szóhasználata alapján is „személyeknek” tekinthetők, és ez alapján perelhetnek és perelhetők az USA versenytörvényei alapján.

2.1.1. Az amerikai versenytörvények alkalmazásának szuverenitáson alapuló akadályai

Ahogy azt Emma Ukpanah „*OPEC as a Cartel: Can U.S. Antitrust Laws Be Applied Extraterritorially?*” című írásában³² is kifejtette, az OPEC mint szervezet létrehozása az „olajexportőrök első szuverenitáson alapuló kollektív cselekedetének tekinthető”. Mindez el is vezet a legelső, az USA-ban lefolytatott versenyjogi eljárások útjában álló akadályhoz, az idegen államok szuverenitáson alapuló mentességhez az egyes eljárások során.

²⁸ Az USA Legfelsőbb Bíróságának az Egyesült Államok kontra Trenton Potteries Co. (ügyszám: 273 U.S. 392) ügyben 1927. február 21-én hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/273/392/case.html> (2009. február 27.).

²⁹ Az USA Legfelsőbb Bíróságának az Egyesült Államok kontra Socony Vacuum Oil Co. (ügyszám: 310 U.S. 150) ügyben 1940. május 6-án hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/310/150/case.html> (2009. február 27.).

³⁰ Lásd például az USA Legfelsőbb Bíróságának a Catalano Inc. kontra Target Sales Inc. (ügyszám: 446 US 643) ügyben 1980. május 27-én, az Arizona kontra Maricopa County Medical Society (ügyszám: 437 US 332) ügyben 1982. június 18-én, a Palmer kontra BRG of Georgia Inc. (ügyszám: 498 US 46) ügyben 1990. november 26-án hozott ítéleteit.

³¹ Az USA Legfelsőbb Bíróságának a Pfizer Inc. kontra India Kormány (ügyszám: 434 U.S. 308) ügyben 1978. január 11-én hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/434/308/case.html> (2009. február 27.).

³² Emma Ukpanah, *OPEC as a Cartel: Can U.S. Antitrust Laws Be Applied Extraterritorially?*, 2. o., <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/assets/images/Emma.pdf> (2009. február 27.).

A szuverenitáson alapuló immunitás doktrínája – melyet az USA Legfelsőbb Bírósága leelőször a *The Exchange kontra McFaddon*-ügyében³³ mondott ki – korlátozza, hogy bármely idegen államok ellen per indulhasson az amerikai bíróságok előtt.³⁴ Ez mind az *in personam*, mind az *in rem* joghatóságot illetően jelentős korlátozást jelent az antitröszt pereknél.³⁵

Míndez ugyanakkor a szuverenitás abszolút teóriáját jelenti, mely szerint egy idegen állam egyáltalán nem vonható törvényesen felelősségre semmilyen bíróság előtt annak előzetes beleegyezése nélkül.

Ez az elv akkor lett először a kritikák célpontja, amikor az államok szuverenitásukra hivatkozva kereskedelmi tevékenységet kezdtek el folytatni, és ennek ellenére továbbra sem voltak szankcionálhatók az amerikai bíróságok előtt az esetleges jogsértéseikért, aminek következtében az egyes amerikai magáncégek jelentős versenyhátrányba kerültek az idegen államok joghatósága alatt álló – a piacon versenytársuknak tekinthető – állami vállalatokkal szemben.

Erre válaszul az USA kormánya 1952-től a szuverenitáson alapuló immunitás „korlátozó teóriáját” kezdte alkalmazni, amely a kereskedelmi tevékenységből fakadó jogviták esetében már nem biztosított immunitást a külföldi államok számára.

1976-ban az amerikai Kongresszus hivatalosan is kodifikálta a szuverenitáson alapuló immunitás „korlátozó teóriáját”, amikor elfogadta a *Foreign Sovereign Immunities Act*-et³⁶ (a továbbiakban: FSIA), mely szerint a szuverenitásból fakadó immunitás csak a tisztán kormányzati és nem a kereskedelmi tevékenységekre vonatkozik.³⁷

Az FSIA kodifikálásával az ún. „természet-szándék teszt”³⁸ került kifejlesztésre az USA joggyakorlatában. Ezen teszt alkalmazásának egyik legjelentősebb ügye a 2. Kerületi Fellebbviteli Bíróság *Texas Trading & Milling Corp. kontra Nigériai Köz-*

³³ Lásd az USA Legfelsőbb Bíróságának a *The Exchange kontra McFaddon* (ügyszám: 11 U.S. (7 Cranch) 116) 1812-ben hozott ítéletét, ahol a tárgyalást vezető bíró úgy tartotta, hogy jóllehet egy nemzet szükségszerűen kizárólagos és abszolút joghatósággal rendelkezik államhatárain belül, erről a joghatóságáról hallgatólagosan lemond abban az esetben, ha az idegen államok, a nevükben eljáró személyek, illetve azok tulajdonáról van szó (139. bekezdés).

³⁴ Lásd ezzel kapcsolatban az USA Legfelsőbb Bíróságának az *Argentin Köztársaság kontra Amerada Hess Shipping Corp.* ügyben (ügyszám: 488 U.S. 428) 1989. január 23-án hozott ítéletét, ahol kimondta, hogy egy idegen állam mentes mindenféle per alól az USA-ban, és – bizonyos kivételektől eltekintve – az amerikai bíróságoknak nem lehet joghatósága külföldi államok felett.

³⁵ Lásd például az USA Legfelsőbb Bíróságának a *Milliken kontra Meyer*-ügyben (ügyszám: 311 U.S. 457) 1940. december 23-án hozott ítéletét, ahol úgy találta, hogyha az alperes idegen államkénti státusza lehetőséget teremt az eljárás felfüggesztésére, akkor a felperesnek nincsen lehetősége más fórum előtt előterjeszteni az ügyet.

³⁶ *Foreign Sovereign Immunities Act* (1976), Pub. L. 94-583, 90 Stat. 2891 (kodifikálva és módosítva a következő számon: 28 U.S.C. §§ 1330, 1332(a), 1391(f), 1441(d), 1602-11 (1994 & Supp. IV 1998)).

³⁷ *Ibid* 1602. §.

³⁸ *Ibid* 1603(d) §, amely kimondta, hogy a kereskedelmi tevékenység egyaránt jelenti a kereskedelemre irányuló viselkedés rendszeres folytatását, valamint egy sajátos kereskedelmi tranzakciót vagy magatartást. A vonatkozó szakasz szerint egy viselkedés kereskedelmi karakterére inkább annak természetéből lehet következtetni, mint annak szándékából.

társaság ügye³⁹ volt, ahol a bíróság kimondta, hogyha egy idegen állam tevékenysége olyan, amelyet akár egy magánszemély is el tudna végezni, akkor a szuverén állam nem élvezhet immunitást.⁴⁰

Az FSIA 1605. szakaszában található kereskedelmi tevékenységre vonatkozó passzus az egyik leginkább vitatott kivételnek tekinthető a szuverenitáson alapuló immunitás alól. Ennek oka – többek között – az is, hogy az FSIA meglehetősen tautologikus definíciót ad a kereskedelmi tevékenységekre, és nem nyújt egyértelmű elhatárolást a kormányzati és kereskedelmi tevékenységek között sem.

Ezen problémát megoldandó, a szövetségi bíróságok részéről számos próbálkozás volt arra, hogy egyfajta tesztet kidolgozva valamivel egyértelműbb helyzetet teremtsenek.

Ennek az egyik legmarkánsabb példája az Argentin Köztársaság kontra Weltover, Inc.-ügy volt,⁴¹ ahol az USA Legfelsőbb Bírósága egy három lépésből álló tesztet használt annak eldöntéséhez, hogy fennáll-e a kereskedelmi tevékenység kivétel az FSIA alapján. Az első lépésben a bíróság azt döntötte el, hogy a tevékenység jellegéből adódóan kereskedelmi vagy szuverén aktusnak tekinthető-e. Ha a bíróság úgy találta, hogy az kereskedelmi, akkor második lépésként azt vizsgálta meg, hogy maga a kereset kereskedelmi tevékenységen alapul-e. Végül pedig, harmadik lépésként annak eldöntése hárult rá, hogy a kereskedelmi tevékenység és az USA között jelentős kapcsolat állt-e fenn.

1993-ban a Legfelsőbb Bíróság *Szaúd-Arábia* kontra Nelson-ügyben⁴² ugyancsak ezt a háromlépcsős kereskedelmi tevékenységre vonatkozó tesztet alkalmazta, és megjegyezte, hogy az FSIA még mindig meglehetősen „homályos” azt illetően, hogy egy alperes idegen állam magatartása mikor tekinthető tisztán kereskedelmi tevékenységnek.

Ezt követően viszont az USA 10. Kerületi Fellebbviteli Bírósága a Federal Insurance Co. kontra Richard I. Rubin & Co.-ügyben⁴³ már csak egy kétlépcsős tesztet alkalmazott, melynek első eleme annak eldöntésében állt, hogy vajon van-e illetékességi kapcsolat vagy egyéb összefüggés az adott kereskedelmi tevékenység és az USA között, míg a második lépcsőben azt kell megvizsgálni, hogy az eljárás tárgya és a kereskedelmi tevékenység között fennállt-e a fentebb említett kapcsolat vagy egyéb összefüggés.

³⁹ Texas Trading & Milling Corp. kontra Nigériai Köztársaság (1981. április 16., ügyszám: 647 F.2d 300).

⁴⁰ Ibid 309. bekezdés.

⁴¹ Az USA Legfelsőbb Bíróságának az Argentin Köztársaság kontra Weltover, Inc., (ügyszám: 504 U.S. 607) ügyben 1992. június 12-én hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/504/607> (2009. február 27.).

⁴² Az USA Legfelsőbb Bíróságának a *Szaúd-Arábia* kontra Nelson (91-522) (ügyszám: 507 U.S. 349) ügyben 1993. március 23-án hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/507/349> (2009. február 27.).

⁴³ Federal Insurance Co. kontra Richard I. Rubin & Co. (1993. december 28., ügyszám: 12 F.3d 1270).

A hatáselv⁴⁴ közvetett formában a Paterson, Zochonis (U.K.) Ltd. kontra Compania United Arrows, S.A.-ügyben⁴⁵ jelent meg, ahol a bíróság kimondta, hogy annak érdekében, hogy az FSIA által biztosított kereskedelmi tevékenységre vonatkozó kivételt alkalmazni lehessen, a pernek mindenképp egyrészt az USA területén egy idegen állam által véghezvitt kereskedelmi tevékenységen kell alapulnia, vagy egy olyan magatartáson, melyet az idegen állam nem az USA területén vitt véghez, az viszont közvetlen hatással van az USA-ra.

A fenti tesztek kidolgozása ellenére azok nem álltak össze egy, a szövetségi bíróságok által következetesen elfogadott és általánosan alkalmazott megközelítéssel a kereskedelmi és kormányzati tevékenységek elhatárolását illetően. Talán ennek a következménye az is, hogy még a versenyért is felelős amerikai Igazságügyi Minisztérium (Department of Justice) nemzetközi műveletekre vonatkozó antitröszt iránymutatása⁴⁶ is megjegyzi, hogy a „szuverén” és „kereskedelmi” tevékenységek közötti elhatárolás nehéz lehet, és „felvetheti az idegen jogok, szokások és gyakorlatok alkalmazásának kérdését is”.⁴⁷

2.1.2. Az állami aktus doktrína alkalmazása az amerikai joggyakorlatban

Az állami aktus doktrína a joghatóság egy további korlátozását jelenti, amely azon az elven alapul, hogy egyetlen állam sem gyakorolhat egy másik állam felett joghatóságot. Ez a doktrína tehát tulajdonképpen tehát az államok szuverenitásának és egyenlőségének elvére épül.

Kialakulásának előzménye a Banco Nacional de Cuba kontra Sabbatino-ügy⁴⁸ volt, amely amiatt indult, mert a kubai kommunista hatalomátvétel után Castróék államosításba kezdtek, és ennek során állami tulajdonban került a Sabbatino nevű hajó. A volt tulajdonosok az USA-ba emigráltak, és amikor évekkel később a Sabbatino kikötött egy amerikai kikötőben, lefoglalták a hajón lévő szállítmányt, hogy ezzel ellentételezzék a tulajdon elvesztését. Az ügy az USA Legfelsőbb Bírósága elé került, amely kimondta, hogy amerikai bíróság nem bírálhatja felül egy másik állam aktusát. Később ez az elv az „act of state” doktrínaként vonult be a nemzetközi jog fogalomkörébe.

⁴⁴ A hatáselv versenyjogi kategória, melynek lényege, hogyha egy külföldi cég külföldön véghezvitt tranzakciója hatással van egy piacra, akkor ezen állam versenyhatósága a joghatósága alá vonhatja azt.

⁴⁵ Paterson, Zochonis (U.K.) Ltd. kontra Compania United Arrows, S.A. (S.D.N.Y. 1980., ügyszám: 493 F. Supp. 626, 629).

⁴⁶ Antitrust Division, United States Department of Justice: Antitrust Guide for International Operations (1977. január 26.), újranyomva az Antitrust & Trade Regulation Report, No. 799, (BNA) E-1 (1977. február 1.).

⁴⁷ Ibid E-8 n. 21. pont.

⁴⁸ Az USA Legfelsőbb Bíróságának a Banco Nacional de Cuba kontra Sabbatino (ügyszám: 376 U.S. 398.) ügyben 1964. március 23-án hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/376/398/case.html> (2009. február 27.).

Az USA Legfelsőbb Bírósága ugyanakkor elsőként az 1897-es Underhill kontra Hernandez-ügyben⁴⁹ alkalmazta ezt az elvet.

2.1.3. Az OPEC elleni versenyügy az amerikai bíróságok előtt

Az OPEC elleni első versenyügy az 1979-ben induló International Association of Machinists and Aerospace Workers (a továbbiakban: IAM) kontra OPEC-eljárás⁵⁰ volt.

1979-ben az IAM, amely egy amerikai szakszervezet volt, versenyjogi eljárást kezdeményezett Kalifornia Állam Központi Kerületi Bíróságán az OPEC, illetve 13 tagországának árrögzítő tevékenységét kifogásolva. Az IAM a Sherman Act árrögzítést tiltó rendelkezéseire hivatkozva kártérítési és egyben az általa jogsértőnek vélt magatartást megtiltó ítéletért folyamodott a bírósághoz.⁵¹ A szakszervezet főként azt kifogásolta, hogy a benzinkutaknál jelentkező túlzott mértékű benzinárak az OPEC versenyjogi jogsértésének következményei.⁵²

Ennek ellenére a Kerületi Bíróság végül megszüntette az eljárást arra hivatkozva, hogy azt meggátolja az OPEC és tagországai szuverenitásukon alapuló immunitása,⁵³ amely szerint az állam – jelen esetben a tagországait egyesítő OPEC – mentes a külföldi joghatóság alól.⁵⁴ A bíróság álláspontja szerint az OPEC magatartása a szuverén nemzetek magatartásának felel meg, és mint olyan, mentesült az USA verseny törvényeinek rendelkezései alól.

Az ügyben eljáró Hauk bíró szerint az eset megítélése során a legdöntőbb kérdés az volt, hogy az OPEC kőolajmarketingre és -eladásra vonatkozó cselekedetei kereskedelmi vagy kormányzati tevékenységnek minősülnek-e.⁵⁵ Mindez felveti azt a problémát is, hogy vajon egy idegen állam mentesül-e a kereskedelmi tevékenység fogalomköre alól abban az esetben, ha saját államterületén található nemzeti energiaforrásai felett gyakorolja szuverén jogait.

Az mindenképpen állami tevékenységnek tekinthető, ha az államok a saját területükön lévő kőolaj kitermelésének mennyiségét határozzák meg úgy, hogy közben tekintettel vannak a környezetvédelmi, illetve más törvényekben meghatározott

⁴⁹ Az USA Legfelsőbb Bíróságának az Underhill kontra Hernandez- (ügyszám: 168 U.S. 250) ügyben 1897. november 29-én hozott ítélete, <http://supreme.justia.com/us/168/250> (2009. február 27.).

⁵⁰ International Association of Machinists & Aerospace Workers kontra Organisation of Petroleum Exporting Countries, 477 F. Supp. 553, 559-60. (C.D. Cal. 1979), 649 F.2d 1354 (9th Cir. 1981.).

⁵¹ Ibid, 558. bekezdés.

⁵² Ibid, 559. bekezdés.

⁵³ Az 1976-os FSIA ügy határozza meg a szuverenitáson alapuló immunitás fogalmát, hogy aszerint az idegen állam kormánya immunitást élvez az amerikai bíróságok előtt a köz érdekében végzett tevékenységéért. Ebből következően az államok magáncélú vagy kereskedelmi tevékenysége értelemszerűen nem mentesül.

⁵⁴ Lj. 50., 565–70. bekezdések.

⁵⁵ Lj. 50., 567. bekezdés.

előírásokra.⁵⁶ Viszont az, hogy a kőolajtermelő országok egymással rendszeresen találkoznak annak érdekében, hogy korlátozzák a piacra szánt kőolaj mennyiségét az árak feltornázása érdekében, már mindenképp kereskedelmi tevékenységnek tekinthető.⁵⁷ Ennek ellenére a bíróság végül mégis úgy látta, hogy a tagországok az OPEC keretében is szuverén személyiségként jártak el, így immunitást élveztek, ugyanis tevékenységük a saját energiaforrásaikból származó haszon megőrzésére, illetve maximalizálására vonatkozott, amely tisztán szuverenitásuk körébe tartozó tevékenység, így immunitást élvez.⁵⁸ A bíróság véleménye szerint ugyanakkor a kőolaj árának meghatározása azt a célt szolgálja, hogy biztosítsa azt, hogy a tagországok ellenőrzést gyakorolhassanak a természeti kincseik felett, amely a szuverenitásuk egyik elemének tekinthető.⁵⁹

A Kerületi Bíróság érvelésének fő eleme tehát az volt, hogy az OPEC állítólagos árörögztítő tevékenysége inkább kormányzati, mint kereskedelmi tevékenységnek tekinthető.⁶⁰

A 9. Kerületi Fellebbviteli Bíróság ítéletében elutasította a felperesek keresetét és megerősítette az elsőfokú bíróság döntését, tette ezt azonban egészen más jogi alapon.⁶¹ Amellett, hogy abban a kérdésben nem foglalt állást, hogy az OPEC szuverenitáson alapuló immunitást élvez-e, a Fellebbviteli Bíróság az állami aktus doktrína alapján szüntette meg az eljárást. Ítéletében kimondta ugyanis, hogy – az ármeghatározás és mennyiségkorlátozás vitathatatlan gazdasági jellege ellenére – az OPEC jogi védelem alatt áll az állami aktus doktrína alapján. Ez volt az első alkalom, hogy egy szövetségi törvényszék – amellett, hogy elismerte egy külföldi állam magatartásának gazdasági jellegét – elfogadta az állami aktus doktrínát, és ez alapján elutasította a felek kérelmét.

A másik OPEC ellen indított, Prewitt Enterprises Inc. kontra OPEC ügyben⁶² az OPEC magatartását a felperes a Sherman Act alapján versenykorlátozóznak tartotta és tiltó határozat mellett ideiglenes intézkedés meghozatalát kezdeményezte.

⁵⁶ Lásd ezzel kapcsolatban a természetes energiaforrásokra vonatkozó állandó szuverenitásról szóló ENSZ-határozatot (Resolution 1803, U.N. GAOR Supp. No. 17 at 15, U.N. Doc. A/5217, 1962), amely elismeri az államok azon „elidegeníthetetlen jogát, hogy nemzeti érdekeik és (...) gazdasági függetlenségük tiszteletben tartásával, illetve ennek megfelelően bocsássák rendelkezésre természeti kincseiket”.

⁵⁷ Lj. 50., 1357–61. bekezdések.

⁵⁸ Lásd lj. 50. és a MOL, Inc. kontra Bangladesi Népi Köztársaság (9th Cir. 1984. július 3., ügyszám: 736 F.2d, 1326. és 1327. bekezdések) ügyeket, amelyben a bíróság úgy látta, hogy az arra vonatkozó engedély biztosítása és visszavonása, hogy ki exportálhatja egy állam természetes energiaforrásait, szuverén aktusnak tekinthető.

⁵⁹ Lj. 50., 568. bekezdés, amelyben a bíróság úgy találta, hogy az OPEC kőolaj-erőforrások feletti rendelkezési joga szuverén aktusnak tekinthető, mivel a kőolaj – mint az elsődleges, ha nem az egyetlen – energiaforrásuk nélkülözhetetlen ezen nemzetek polgárainak jólétéhez.

⁶⁰ Lj. 50., 566–67. bekezdések, amelyekben kimondta, hogy jöllehet az 1976-os FSIA által meghatározott feltételek homályosak, az OPEC és tagországi tevékenységének jellege olyan, amelyet csak szuverén személyek tudnak ellátni.

⁶¹ Lj. 50., 1354, 1355. bekezdések.

⁶² Prewitt Enterprises, Inc. kontra Organization of Petroleum Exporting Countries, USA 11. Kerületi Fellebbviteli Bírósága, ügyszám: 03-11580, D. C., iratjegyzékszám: 00-00865-CV -C-S, 2003. december 18., <http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F3/353/353.F3d.916.03-11580.html> (2009. február 27.).

A Prewitt Enterprises Inc. (a továbbiakban: Prewitt) panaszában azt sérelmezte, hogy az OPEC kőolajtermelésre és -kivitelre vonatkozó árrögzítő megállapodásai megsértették a Sherman Act 1. szakaszát.⁶³ Véleménye szerint ezek a megállapodások jelentős és kedvezőtlen hatással voltak az USA iparára és kereskedelmére, ugyanakkor a Prewitt benzinre vonatkozó beszerzési és leltározási költségeit is jelentősen növelték.

Az Észak-alabamai Kerületi Bíróság elfogadta a felperes arra vonatkozó érvelését, hogy az OPEC kőolaj ára és mennyiségére vonatkozó magatartása kereskedelmi jellegű tevékenység, amely kívül esik az általa képviselt tagországok területén, és mint olyan kizárja az állami aktus doktrína alkalmazhatóságát. Mivel az OPEC kezdetben egyáltalán nem reagált a fenti panaszra, ezért a Kerületi Bíróság mulasztási ítéletet hozott az OPEC ellen, egy évre megtiltva annak, hogy a kőolaj előállítását és kivitelét meghatározó és ellenőrző megállapodások meghozatalában, végrehajtásában részt vegyen.

A bíróság szerint az OPEC összehangolt magatartást tanúsított a tag- és nem tag országokkal – különösen Norvégiával, Mexikóval, az Orosz Köztársasággal, valamint Ománnal – annak érdekében, hogy előre rögzítsék és ellenőrizzék a kőolaj világszintű árát, amely az USA gazdaságának hozzávetőleg napi 80-120 millió USD kárt okozott.

Ezt követően az OPEC az ítélet érvénytelenítéséért folyamodott arra hivatkozva, hogy a bíróság felette nem rendelkezik joghatósággal. Erre válaszul a Kerületi Bíróság végül úgy döntött, hogy – mivel az OPEC székhelye Ausztriában található, és a vonatkozó osztrák jog kifejezetten megtiltja az OPEC hozzájárulása nélkül meghozott intézkedéseket a kőolaj termelésére és előállítására vonatkozóan – a Prewitt panaszát joghatóság hiányára hivatkozva elutasítja.

A 11. Kerületi Fellebbviteli Bíróság a joghatóság meglétének elemzésénél a következőkre jutott: a polgári eljárásra vonatkozó szövetségi szabályozásnak⁶⁴ az USA területén kívüli nemzetközi jogalanyokat is magában foglaló, idegen országban tartózkodó személyekre vonatkozó 4(f)(C)(ii) pontja értelmében minden az OPEC ellen indított eljárás tilos az osztrák törvények alapján, ugyanis az Osztrák Köztársaság és az OPEC között az OPEC központjára vonatkozó megállapodás⁶⁵ 5. szakasz (2) bekezdése értelmében „jogi eljárási cselekményeket (...) nem lehet

⁶³ A Sherman Act 1. §-a kimondja, hogy: „A tagállamok közti vagy más nemzetekkel való kereskedelmet korlátozó minden szerződés, a trösztnek bármilyen formája, vagy arra vonatkozó konspiráció törvénytelen. Minden személy, aki ilyen szerződést köt vagy részt vesz a konspiráció bármely formájában, törvénytelenül cselekszik, és büntett elkövetésében bűnösnek kell találni, melyért a bíróság jogi személy esetén 100 millió USD-t meg nem haladó, természetes személy esetén 1 millió USD-t vagy 10 évi börtönbüntetést meg nem haladó, vagy egyszerre mindkét büntetésben részesítheti.” (15 U.S.C.A. 1. §).

⁶⁴ Polgári Eljárásra Vonatkozó Szövetségi Törvények (Federal Rules of Civil Procedure), 2007. december 1., 110th Congress, 1st Session, No. 2., <http://www.uscourts.gov/rules/civil2007.pdf> (2009. február 27.).

⁶⁵ Agreement Between the Republic of Austria and the Organization of the Petroleum Exporting Countries Regarding the Headquarters of the Organization of the Petroleum Exporting Countries, Volume 2098, I-36477, http://untreaty.un.org/unts/144078_158780/13/6/5426.pdf (2009. február 27.).

végrehajtani, illetve abban való részvételre senki nem kötelezhető az (OPEC) központban, kivéve ha az a (szervezet) főtitkárának előzetes jóváhagyásával történik az abban meghatározott feltételek szerint”. Miután az osztrák parlament határozatával kötelező erejű jogszabályként fogadta el a fenti megállapodást, és az osztrák jogszabályok hivatalos közlönyében is megjelent, így az onnantól az osztrák jog integráns részének volt tekinthető. Ebből következően az USA polgári eljárásra vonatkozó szövetségi szabályozás 4(f)(C)(ii) pontjának eljárási szabályai sem voltak alkalmazhatók az OPEC-re, aminek következtében az ellen mulasztási ítélet sem lett volna hozható. A fentiek alapján a Fellebbviteli Bíróság végül helybenhagyta a Kerületi Bíróság ítéletét.⁶⁶

Mint látható, az OPEC ellen elvileg versenyjogi eljárás indítható az USA versenytörvényei alapján, a per kimenetele azonban finoman szólva is kétséges. Ez ugyanakkor nem rettentette el a Kongresszust attól, hogy számos törvénytervezetet indítványozzon az OPEC versenykorlátozó magatartásának megakadályozása érdekében.

2.1.4. Törvénykezdeményezések az amerikai Kongresszus előtt az OPEC versenykorlátozó magatartásának letörésére

A következő törvénykezdeményezések a Kongresszus azon szándékát jelzik, hogy véget vessen az OPEC USA-t is hátrányosan érintő dominanciájának a világ kőolajpiacain.

2000. június 23-án Benjamin A. Gilman, a Kongresszus Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának akkori elnöke terjesztette elő a Foreign Trust Busting Act-et⁶⁷ (a továbbiakban: FTBA), amely engedélyezte volna a keresetindítást a más állambeli energiakartellek ellen abban az esetben is, ha a bíróságok egyébként az állami aktus doktrínára hivatkozva szüntették meg az eljárást.

Az FTBA-n kívül Gilman az ún. International Energy Fair Pricing Act-et⁶⁸ (a továbbiakban: IEFPA) indítványozta, amely felruházta volna az USA elnökét, hogy felülvizsgálja mind az adminisztrációja, mind a nemzetközi pénzügyi szervezetek – mint például a Nemzetközi Valuta Alap (IMF) vagy a Világbank (World Bank) – által követett politikát. Mindezt csupán annak érdekében, hogy ezáltal biztosítsa, hogy azok semmivel sem segítik elő az OPEC olajár rögzítésére vonatkozó magatartását. A tervezet szerint, ha bármelyik szervvel kapcsolatban is felmerülne annak a gyanúja, hogy valamilyen módon támogatja az OPEC árrögzítő tevékenységét, akkor az USA kormánya megtagadhatja a szervezet által támogatott projektek, programok vagy bármely országnak szánt pénzügyi hozzájárulás finanszírozását.

⁶⁶ Lj. 62.

⁶⁷ H.R. 4731 [106th]: Foreign Trust Busting Act, <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=h106-4731> (2009. február 27.).

⁶⁸ H.R. 4732 [106th]: International Energy Fair Pricing Act (2000) <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=h106-4732> (2009. február 27.).

Az FTBA és az IEFPA benyújtását megelőzően Gilman még az ún. Oil Price Reduction Act-et⁶⁹ (a továbbiakban: OPRA) kezdeményezte a Kongresszus Nemzetközi Bizottságánál, mely 2000. március 15-én jóvá is hagyta azt és egy héttel később a Kongresszus elé is terjesztette. Az OPRA fő célja az volt, hogy ideiglenesen felfüggeszzen vagy teljesen véget vessen minden olyan, az USA elnöke által meghatározott bármely ország által megvalósított, az USA gazdaságának kárára elkövetett árrögzítésnek, amelyet az 1961-es Foreign Assistance Act⁷⁰ és az ún. Arms Export Control Act⁷¹ rendelkezéseinek segítségével hívásával valósítanak meg. A törvénytervezet szerint, ha az USA elnöke úgy látja, hogy akár az OPEC-tagországok vagy a főbb kőolajtermelő nem OPEC-tagországok árrögzítésben vesznek részt, akkor összehangolt kétoldalú és multilaterális diplomáciai lépéseket kell tennie az árrögzítő megállapodások leállítása érdekében.

A Kongresszus legutóbbi szabályozása annak érdekében, hogy kiutat találjon az USA kőolajpiacán fennálló kiszolgáltatott helyzetéből, az ún. No Oil Producing and Exporting Cartels Act⁷² (a továbbiakban: NOPEC) volt, amely úgy módosította volna a Sherman Act-et, hogy a kőolaj előállítására és kivitelére vonatkozó kartelleket törvényellenesnek nyilvánította volna, emellett mindenfajta törvényi kiskaput megszüntetett volna, amely addig az OPEC elleni versenyjogi eljárások útjában állt.

A NOPEC emellett törvényellenesnek nyilvánított volna bármely külföldi állam más állammal vagy személlyel együtt elkövetett, kőolaj, földgáz vagy bármilyen kőolajszármazék előállításának korlátozására, árának meghatározására, mesterséges szinten tartására, vagy kereskedelmének egyéb korlátozására vonatkozó magatartását. A törvény a fentiekén túl megfosztotta volna az államokat a szuverenitáson alapuló immunitásuktól, és az állami aktus doktrína sem lett volna alkalmazható rájuk nézve abban az esetben, ha a fenti cselekményeket tanúsítják. Ezáltal egyben az amerikai antitröszt szabályok idegen államok feletti extraterritoriális alkalmazásának is sokkal több lehetőséget teremtett volna.

Az OPEC egy hivatalos állásfoglalás keretében elutasította a törvénytervezetet arra hivatkozva, hogy nincs semmi rossz abban, hogy – „szuverén országokkal együttműködve” – védi azok érdekeit, amely legfőképp az iparuk túltermeléstől való védelmében, illetve gazdasági fejlődésük biztosításában foglalható össze.⁷³

Mint látható, az OPEC elleni sikeres versenyfelügyeleti eljárás útjában az állami aktus doktrína, a nemzetközi jog által elismert szuverenitás elve, valamint az állt, hogy az OPEC-et még az Egyesült Nemzetek Szervezetének Titkársága is

⁶⁹ S. 2182 [106th]: Oil Price Reduction Act (2000), <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=s106-2182> (2009. február 27.).

⁷⁰ Foreign Assistance Act of 1961, Pub. L. No. 87-195, 75 Stat. 424 (22 U.S.C. §§ 2151-2431k).

⁷¹ Arms Export Control Act, Pub. L. No. 87-297, 75 Stat. 631 (22 U.S.C. §§ 2551-2595c).

⁷² S. 2778 [106th]: No Oil Producing and Exporting Cartels Act (2000).

<http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=s106-2778> (2009. február 27.).

⁷³ Lásd ezzel kapcsolatban az „*OPEC rejects US Bill Against Oil Price Fixing*” című cikket, http://english.peopledaily.com.cn/200104/06/eng20010406_67034.html (2009. február 27.).

nemzetközi szervezetként ismerte el, ezzel a nemzetközi jogalanyiságnak és egyben elismertségének szerezve létjogosultságot.

2.2. Az OPEC működésének megítélése a közösségi versenyjog alapján

Jóllehet sem a Bizottság, sem a közösségi bíróságok elé nem került az OPEC tevékenységével kapcsolatos versenyügy, azért érdemes eljárni a gondolattal, hogy mi történne akkor, ha esetleg az OPEC egy közösségi versenyügy alanya lenne.

Előljáróban fontos leszögezni, hogy a Bizottság mindig is elsődleges fontosságúnak tartotta a kartellek felderítését. Ezen törekvését jelzi a 2007. évi jelentése is a versenypolitikáról,⁷⁴ melyben kifejtette, hogy a versenykorlátozó megállapodások a versenyellenes magatartások legártalmasabb formái, melynek következtében 2007-ben a Bizottság továbbra is kiemelt prioritásként kezelte a kartellek kivizsgálását és szankcionálását, tevékenységét ugyanakkor főként a világméretű vagy európai léptékű, kökemény kartellekre összpontosította.⁷⁵ A jogsértés súlyát jelzi, hogy a Bizottság abban az évben összesen nyolc végleges határozatot⁷⁶ tett közzé, amelyekben 41 vállalkozásra összesen 3334 millió EUR értékű bírságot rótt ki (összehasonlításképpen 2006-ban hét végleges határozattal 41 vállalkozásra összesen 1846 millió EUR értékű bírságot vetett ki).

2.2.1. OPEC tevékenységének minősítése a közösségi jog alapján

Annak vizsgálatánál, hogy az OPEC ellen indítható-e akár kartell-, akár bármilyen versenyügy a közösségi jog alapján, az első sarkalatos kérdés, amire válasz kellene találni, hogy az OPEC tevékenysége állami vagy gazdasági tevékenységnek tekintendő-e.

Ezzel kapcsolatban a Poucet,⁷⁷ valamint az Albany-ügyekben⁷⁸ hozott főtanácsnoki indítványok, valamint az Eurocontrol-ügyben⁷⁹ hozott Európai Közössé-

⁷⁴ A Bizottság 2007. évi jelentése a versenypolitikáról [SEC(2008)2038], COM(2008) 368 végleges, Brüsszel, 2008.06.16.

⁷⁵ Ibid, 5. bekezdés.

⁷⁶ A Bizottság által a COMP/38.899. sz. Gas Insulated Switchgear-ügyben 2007. január 24-én hozott határozat, a Bizottság által a COMP/38.823. sz. Elevators and Escalators ügyben 2007. február 21-én hozott határozat, a Bizottság által a COMP/37.766. sz. Netherlands Beer-ügyben 2007. április 18-án hozott határozat, a Bizottság által a COMP/39.168. sz. Hard Haberdashery: Fasteners-ügyben 2007. szeptember 19-én hozott határozat, a Bizottság által a COMP/38.710. sz. Bitumen Spain-ügyben 2007. október 3-án hozott határozat, a Bizottság által a COMP/38.432. sz. Professional Videotapes-ügyben 2007. november 20-án hozott határozat, a Bizottság által a COMP/39.165. sz. Flat Glass-ügyben 2007. november 28-án hozott határozat, a Bizottság által a COMP/38.629. sz. Chloroprene Rubber-ügyben 2007. december 5-én hozott határozat.

⁷⁷ Tesaro főtanácsnok 1992. szeptember 29-én tett indítványa a C-159/91 és C-160/91 egyesített ügyekben, Poucet és Pistre kontra Assurances Generales de France [EBHT 1993., I-637. o.] 8. bekezdés.

⁷⁸ Jacobs főtanácsnok 1999. január 28-án tett indítványa a C-67/96 ügyben, Albany International BV kontra Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie [EBHT 1999., I-5751. o.] 311. bekezdés.

⁷⁹ C-364/92 ügy, SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol [EBHT 1994., I-43. o.] 18., 19. és 30. bekezdések.

gek Bírósága (a továbbiakban: EKB) ítélet is rávilágított, hogy bármely tevékenység, amely áruk és szolgáltatások nyújtását jelenti gazdasági tevékenységnek minősül, tehát elméletileg lehetséges annak folytatása profitszerzési céllal a magántulajdonú vállalkozás számára. Nem változtat ezen a minősítésen az a tény sem, hogy a nyújtott szolgáltatás bonyolult, specializált és szellemi jellegű, valamint az sem, ha gyakorlása szabályozás alá esik.⁸⁰ A közösségi joggyakorlat szerint tehát, amennyiben a szolgáltatás nyújtója viseli a szolgáltatáshoz kapcsolódó pénzügyi kockázatot (vagyis a veszteségeket neki kell fedeznie, ha a kiadások meghaladják a bevételeket), akkor versenyjogi értelemben vett vállalkozásról beszélhetünk, amelyre kiterjed a közösségi versenyjog személyi hatálya. Ebből kiindulva két következtetést vonhatunk le: az OPEC közvetlenül természetesen viseli a kőolaj forgalmazásából adódó pénzügyi kockázatokat, melyeket ugyanakkor az általa képviselt tagországokra hárít át.

Tovább tisztítja a képet az EKB Wouters-ügyben⁸¹ hozott ítélete, mely egyértelmű támpontokat ad az állami és a vállalkozói döntés elhatárolásához, illetve ahhoz, hogy mely tevékenységeket zárt ki az EKSz 81. és 82. cikkének alkalmazása alól.

Az ítélet 57. bekezdése szerint a közösségi versenyjog nem alkalmazható olyan tevékenységre, amely természeténél, céljánál és a rá vonatkozó szabályok folytán nem tartozik a gazdasági tevékenység körébe. Ilyen tevékenységnek tekinthető például a szolidaritás elvére épülő társadalombiztosítási szolgáltatás, ami kizárólag szociális feladatok teljesítését jelenti. Ez alapján az OPEC tevékenysége még elvileg a közösségi versenyjogi szabályok megítélése alá eshetne, ugyanis – azon túl, hogy a kőolaj minél kedvezőbb feltételek mellett történő eladása az OPEC-tagországok alapvető gazdasági érdeke – semmiképp sem jelenti szociális feladatok teljesítését.

A Wouters-ügyben kifejtettek szerint ugyanakkor a versenyjog nem alkalmazható olyan tevékenységre sem, amely közhatalmi szervek jogköreinek gyakorlásához kapcsolódik. Ebben az esetben ugyanis a magatartás tisztán közhatalmi jelleggel rendelkező állami döntés, vagyis nincsen gazdasági tevékenység, következésképpen vállalkozásról sem beszélhetünk, így hiányzik a 81. cikk egyik eleme, nem alkalmazhatóak a versenyjogi rendelkezések.

Az EKB több elemet vizsgál annak eldöntéséhez, hogy vajon állami döntésnek minősül-e egy magatartás. Ezek az elemek: a döntésben részt vevő személyek köre, a döntésben szerepet játszó értékelési szempontok, illetve az állam ellenőrzése,

⁸⁰ Lásd ezzel kapcsolatban a C-35/96. sz. ügyet, Európai Közösségek Bizottsága kontra Olaszország [EBHT 1998., I-3851. o.] 38. bekezdés, a C-180-184/98. sz. egyesített ügyeket, Pavel Pavlov és társai kontra Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten [EBHT 2000., I-6451. o.] 77. bekezdés, valamint a C-309/99. sz. ügyet, J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh és Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten [EBHT 2002., I-1577. o.] 49. bekezdés.

⁸¹ C-309/99. sz. ügy, J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh és Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten [EBHT 2002., I-1577. o.].

befolyása a döntés végső változatára. Emellett a Reiff-⁸² és Delta-ügyekben⁸³ az EKB az alábbi szempontokkal bővítette az állami és a vállalkozói döntés elhatárolásának kritériumait:

– Szempont lehet, hogy a döntésben résztvevőket ki delegálja, választja az adott testületbe,⁸⁴ és annak tagjai mennyire tekinthetők függetlennek az esetlegesen őket delegáló vagy jelölő magánszereplőktől.⁸⁵

– Erősíti az állami döntési jelleget, ha a közérdekre kell tekintettel lenni a döntés meghozatalánál. A közérdek tekintetbe vételének minősült a Reiff- és Delta-ügyekben⁸⁶ az, hogy a döntéshozatal során a szereplőknek nemcsak saját ágazatuk érdekeit kellett figyelembe venniük, hanem más ágazatok vagy a szolgáltatás igénybevevőinek érdekét is.

– Végül pedig az állami ellenőrzés akkor érvényesül, amennyiben az állam képviselője maga is részt vehet a folyamatban, befolyásolhatja a döntéshozók személyét, de leginkább akkor, ha saját döntésével helyettesítheti a felek döntését, amennyiben az nem felel meg az általa meghatározott közérdeknek.⁸⁷

A fentiek alapján annak megállapításához, hogy az OPEC döntéseinél érvényesül-e tagországai állami akarata, nélkülözhetetlen szervezeti egységeinek, illetve azok funkcióinak vizsgálata:

– A szervezet legfőbb döntéshozó szerve a Miniszterek Tanácsa,⁸⁸ mely a tagországok delegátusaiból tevődik össze, akiknek vezetői általában a tagok olaj-, bányászati- és energiaszektorokért felelős miniszterei. A felmerülő kérdésekben az egy tag egy szavazat módszerével szavaznak, majd egyhangú egyetértés alapján döntenek. A határozatképességhez ugyanakkor a tagországok háromnegyedének a jelenléte szükséges.

⁸² C-185/91. sz. ügy, Bundesanstalt für den Güterfernverkehr kontra Gebrüder Reiff GmbH & Co. KG. [EBHT 1993., I-5801. o.]

⁸³ C-153/93. sz. ügy, Bundesrepublik Deutschland kontra Delta Schiffahrts- und Speditionsgesellschaft mbH. [EBHT 1994., I-2517. o.]

⁸⁴ Lj. 82., 17. és 19. bekezdések, valamint lj. 83., 16. bekezdés.

⁸⁵ Lj. 82., 17. bekezdés, valamint lj. 83., 16. bekezdés.

⁸⁶ Lj. 82., 17. bekezdés, valamint lj. 83., 18. bekezdés.

⁸⁷ Lj. 82., 22. bekezdés, valamint lj. 83., 21. bekezdés.

⁸⁸ Ez a tanács felelős az általános irányvonal kidolgozásáért és a megvalósítás megfelelő eszközeinek a meghatározásáért. Dönt a csatlakozni kívánó országok felvételi kérelméről. Jóváhagyja az igazgatótanácsi tagok kinevezését, illetve megválasztja annak elnökét. A Miniszterek Tanácsa utasítja az Igazgatótanácsot riportok és ajánlások előterjesztésére a szervezetet érintő kérdésekben. Dönt továbbá a költségvetésről, amit szintén az Igazgatótanács nyújt be.

– Az OPEC Igazgatótanácsába⁸⁹ – mely elsősorban a szervezet ügyeinek irányításával foglalkozik és végrehajtja a Miniszterek Tanácsának döntéseit – a tagországok ún. kormányzókat jelölnek, akik a Miniszterek Tanácsa beleegyezésével kezdenek tevékenységüket.

– A fentiekén túl a szervezet főtitkára foglalkozik a szervezetet érintő mindennapi ügyekkel, mégpedig az Igazgatótanács utasításai alapján. A főtitkárt a Minisztertanács választja meg három évre, szigorú személyi feltételekhez kötve.

Ezek alapján egyértelmű, hogy mind az OPEC működésében, mind a döntéshozatalában, mind pedig döntéseinek végrehajtásában igen jelentősen és közvetlenül képviseltetve vannak a tagországok érdekei, így a szervezet semmiképp sem tekinthető az általa képviselt tagországoktól elkülönült szereplőnek, hiszen az OPEC-tagországok kollektív állami ellenőrzése abszolút érvényesül. Ez az ellenőrzés abban is jelentkezik, hogy a tagországok képviselői maguk is részt vehetnek a folyamatokban, befolyásolhatják a döntéshozók személyét, ami a Reiff-ügyben hozott ítélet⁹⁰ 21. bekezdése alapján az állami döntés egyik legfőbb ismertetőjegye.

Az OPEC magatartásának elbírálásakor a másik sarkalatos pont annak eldöntése, hogy az mennyiben jelent megegyezésen alapuló koordinált viselkedést, illetve mennyiben jelenti közös erőfölényes helyzetük gyakorlását.

Míg ugyanis az előbbi esetben tevékenysége kartellnek minősülne, addig a közös erőfölény vizsgálatakor azt kell nézni, hogy ismételt interakciók esetén a piaci feltételek lehetővé teszik-e a hallgatolagos összejátszás kialakulását és fennmaradását, vagyis:

- érdekükben áll-e a feleknek az együttműködés fenntartása,
- tudják-e ellenőrizni egymást (transzparens-e a piac), illetve
- képesek-e fenntartani megfelelő ösztönzőkkel az együttműködést (léteznek-e megfelelő büntetési stratégiák).⁹¹

⁸⁹ Az Igazgatótanács feladatait és szerepét az OPEC Statútumának 20. cikke taglalja, mely szerint az:

1. A szervezet ügyeinek irányításával foglalkozik és végrehajtja a Miniszterek Tanácsának döntéseit.
2. Megfontolja a főtitkár által benyújtott jelentéseket és dönt a további sorsukról.
3. Riportokat ír és ajánlásokat tesz a Minisztertanácsnak a szervezetet érintő kérdésekben.
4. Megtervezi az éves költségvetést és előterjeszti a Miniszterek Tanácsának jóváhagyás céljából.
5. Ajánlatot tesz a szervezet revizorának tisztségére, egy éves időtartamra.
6. Kezeli a szervezet bankszámláját és a revizori jelentésekkel együtt benyújtja a Minisztertanácsnak.
7. Jóváhagyja az egyes részlegek vezetőinek kinevezését a főtitkár ajánlásainak figyelembevételével.
8. Összehívja a Miniszterek Tanácsának rendkívüli gyűléseit.
9. Előkészíti a napirendi pontokat a Minisztertanácsnak.
10. Bizottságokat állít fel a különböző vitás kérdések rendezésére.

⁹⁰ Lj. 82.

⁹¹ Csorba Gergely: *A fúziókontroll módszertanáról. Dominancia- vagy versenyhatástereszt?*, 98. o. http://econ.core.hu/file/download/vesz/verseny_04_CsorbaG_fuziokontroll.pdf (2009. február 27.).

Ha mindezek alapján megállapítható az OPEC-tagországok közös erőfölénye⁹² a piacon, a kérdés az, hogy vajon a közösségi versenyjog alapján erőfölénnyel való visszaélést követ-e el az OPEC akkor, ha visszafogja kőolajtermelését. Ez ugyanakkor felveti azt a kérdést, hogy hol vannak döntési önállóságának, illetve szolgáltatási kötelezettségének határai, vagyis minden esetben erőfölénnyel való visszaélésnek kell-e azt minősíteni, ha az erőfölényben lévő kőolajtermelő országok csoportja megtagadja a kereslet teljes egészében történő kielégítését, teljesítését.

Véleményem szerint erre a kérdésre a közösségi esetjog ad választ. Először is kijelenthető, hogy bizonyos esetekben az erőfölényes helyzetben lévő vállalatnak igenis kötelezettsége termékeinek vagy szolgáltatásainak nyújtása az arra igényt tartóknak. Ez a kötelezettség fennállt például a Commercial Solvents-ügyben,⁹³ ahol egy, a nyersanyag piacán erőfölényben lévő vállalkozás a nyersanyagot az abból származó termék előállítására céljából teljes egészében megtartotta, és megtagadta a nyersanyag értékesítését egy olyan üzletfele részére, aki maga is a származékos termék előállítója volt. Az EKB kimondta, hogy ez kimeríti az erőfölénnyel való visszaélés EK Sz. 82. cikkében szabályozott passzusát, de csak abban az esetben, ha ezáltal fennáll a veszélye annak, hogy „az érintett versenytárs által támasztott versenyt teljes egészében megszünteti”.⁹⁴ A kőolaj számos más termék nélkülözhetetlen nyersanyagát adja, így például annak finomítása nélkül nem nyerhető számos üzemanyag és fűtőanyag, mint például a nyers benzin, petróleum (gazolin), világítóolaj (petróleum, kerozin), gázolaj, pakura, illetve a bitumen.

Ahogy az EKB a Bronner-ügyben⁹⁵ és a fentebb részletezett Commercial Solvents- és a Telemarketing-ügyekben⁹⁶ hozott ítéleteiben is találta, egy versenytárs számára nélkülözhetetlen áruk vagy szolgáltatások nyújtásának megtagadására irányuló magatartás csak abban az esetben minősül visszaélésnek, ha a kérdéses magatartás valószínűsíthetően a versenytárs által támasztott versenyt teljes egészében megszüntetné.⁹⁷ Tekintettel arra, hogy a kőolaj tartósan magas ára immár nemcsak az alacsony kitermelési költségű OPEC-országok számára tette gazdaságossá a kitermelést, hanem olyan szervezeten kívüli államok számára is, ahol a nyersolaj viszonylag magas költségekkel hozható csak felszínre, a verseny teljes megszűnéséről már egyáltalán nem beszélhetünk.

⁹² Lásd a Verseny Főigazgatóság 2005-ös Vitaanyagát az EK-Szerződés 82. cikkének a kizárólagos visszaélés szerű magatartásokra történő alkalmazásával kapcsolatban, amely kimondta, hogy „két vagy több vállalat akkor rendelkezik közös erőfölénnyel, ha úgy tekinthetők közgazdasági szempontból, mintha egy vállalatként (de nem feltétlenül azonosan) cselekednének, amelynek erőfölénye kimutatható. (44. bekezdés). <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/discpaper2005.pdf> (2009. február 27.)

⁹³ A C-6/73. sz. ügy, Instituto Chemioterapico Italiano S.p.A. és Commercial Solvents Corporation kontra Európai Közösségek Bizottsága [EBHT 1974., 223. o.].

⁹⁴ Ibid 25. bekezdés.

⁹⁵ A C-7/97. sz. ügy, Oscar Bronner GmbH & Co. KG kontra Mediaprint Zeitungs- und Zeitschriftenverlag GmbH & Co. KG, Mediaprint Zeitungsvertriebsgesellschaft mbH & Co. KG és Mediaprint Anzeigengesellschaft mbH & Co. KG [EBHT 1998., I-7791. o.].

⁹⁶ A 311/84. sz. ügy, Téli marketing (CBEM) kontra SA Compagnie luxembourgeoise de télédifffusion (CLT) és Information publicité Benelux (IPB) („Telemarketing”) [EBHT 1985., 3261. o.].

⁹⁷ Ibid 38. bekezdés.

Ennek kapcsán nagyon fontos leszögezni, hogy az erőfölényes helyzetben lévő vállalat fentebb említett ellátási kötelezettsége minden esetben csak bizonyos feltételek teljesülése esetén valósulhat meg csupán. Az EKB az United Brands-ügyben⁹⁸ elismerte, hogy egy erőfölényes helyzetben lévő vállalkozásnak is jogában áll megvédenie kereskedelmi érdekeit, de e védekezés nem irányulhat az erőfölényes helyzet megerősítésére, továbbá arányosnak is kell lennie az őt ért fenyegetéssel, figyelembe véve a szemben álló felek gazdasági erejét.⁹⁹ Ezzel kapcsolatban kijelenthető, hogy az OPEC – melynek a kőolaj világpiacán az exportőrök közötti részesedése 1995-re 58%-ra, majd 1999-re 42%-ra olvadt – versenytársainak együttes gazdasági ereje igenis jelentős, mely mára nem csak az OPEC visszaélészerű magatartásának piacra gyakorolt hatását, hanem az OPEC-tagországok közös erőfölényét is nagyban megkérdőjelezi.

Az erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozóan a jogsértést elkövető vállalat először a BP-ügyben¹⁰⁰ tudta objektív indokokkal megvédeni az EKB előtt magatartását. Az EKB itt egyetértett azzal, hogy az erőfölényes helyzetben lévő vállalat (jelen esetben a Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV, a továbbiakban: BP) nem élt vissza az erőfölényével, amikor az 1973–74-ben bekövetkezett olajválság kezdetekor egy eseti üzletfelével szemben – a többi üzletfélhez képest – jóval nagyobb mértékben korlátozta kínálatát. Az EKB szerint mivel eseti ügyfélről volt szó, ezért nem volt elvárható, hogy a BP a szokásos üzletfeleivel azonos bánásmódban részesítse.¹⁰¹ A fenti következtetésben valószínűleg nagy része volt annak is, hogy az EKB megítélése szerint a BP üzletfele nem került nyilvánvaló, azonnali és jelentős versenyhátrányba, illetve nem merült fel a piacról való kiszorulás kockázata.¹⁰² Ez az ügy tehát már egyértelműen jelezte azt a szemléletbeli változást, hogy – eseti jelleggel – az erőfölényben lévő vállalatok számára adott az objektív indokolás lehetősége magatartásuk igazolásaként.

Összességében tehát kijelenthető, hogy már annak vizsgálata is, hogy az OPEC tevékenysége állami vagy gazdasági tevékenységnek tekintendő-e, egyértelmű eredményt hozna a közösségi versenyszabályok esetleges alkalmazhatatlanságát illetően. Ha ezt mégis figyelmen kívül hagynánk, és megvizsgálnánk az OPEC-tagországok esetleges közös erőfölénnyel való visszaélését, az eredmény – tekintettel az OPEC világpiaci részesedésére, az általa előállított termék jellegére – akkor is meglehetősen kétséges lenne.

⁹⁸ 27/76. sz. ügy, United Brands Company és United Brands Continentaal BV kontra Európai Községek Bírósága [EBHT 1978., 207. o.] .

⁹⁹ Ibid 189–190. bekezdések.

¹⁰⁰ A 77/77. sz. ügy, Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV és társai kontra Európai Községek Bizottsága [EBHT 1978., 1513. o.] .

¹⁰¹ Ibid 28–29. és 32–33. bekezdések.

¹⁰² Ibid 20. bekezdés.